

Lexiconul de la Moscova în raport cu celelalte lexicoanele slavo-române din secolul al XVII-lea

Mădălina UNGUREANU, Ana-Maria GINSAC*

Keywords: *bilingual dictionaries; Pamvo Berynda; Church Slavonic-Romanian lexicography; 17th century; the Moscow Slavonic-Romanian Lexicon.*

1. Date despre Lexiconul slavo-român de la Moscova

Bilingvismul caracteristic culturii române în secolele al XVI-lea și al XVII-lea a determinat apariția unor instrumente lingvistice care să faciliteze transferul dintr-o limbă în alta, mai precis, a lexicoanelor bilingve și a gramaticilor limbii slavone. Lexicoanele slavo-române din secolul al XVII-lea formează un grup compact, având – direct sau printr-un intermediar – același model (*Лексиконъ славеноросскиѣ и именъ тълкование*, Kiev, 1627); este vorba de șase lexicoane alcătuite, după câte se pare, în Muntenia, în cursul secolului al XVII-lea (unele au consemnată data redactării, altele nu), foarte interesant de studiat din punctul de vedere al filiațiilor (vezi Gînsac, Ungureanu 2018). Discuția pe marginea lor a fost reluată periodic de-a lungul secolului al XX-lea, dar ele au fost, deocamdată, insuficient cercetate; doar unul dintre lexicoane are o ediție filologică (Mard.), altul a beneficiat de studii ceva mai aprofundate (Staicu); în privința celorlalte patru, studiile au repetat, în general, aceleași informații. Două dintre lexicoane (Pet. și Mosc.) nici nu au fost studiate în întregime, întrucât accesul la ele este îngreunat de faptul că sunt păstrate în biblioteci din Rusia. În două studii anterioare (Gînsac, Ungureanu 2017; Gînsac, Ungureanu 2018) am expus principalele ipoteze formulate până acum în literatura de specialitate și am încercat, pe baza studiului comparativ al intrărilor de sub slovele *р* și *д* din cinci lexicoane, să formulăm propria ipoteză în ceea ce privește problema filiațiilor. În studiul de față aducem în discuție unul dintre cele două lexicoane aflate în Rusia, inclus până acum în discuții numai pe baza unui fragment copiat la sfârșitul secolului al XIX-lea și a unei mostre furnizate într-un articol publicat în urmă cu mai bine de 100 de ani (Ciobanu 1914).

Lexiconul cunoscut în literatura de specialitate drept *Lexiconul slavo-român de la Moscova* (Mosc.) se află acum la Arhiva Rusă de Stat a Actelor Vechi (Ф. 188, Оп. 1. Ч. 2., p. 491, nr. 1383), în al cărei catalog este înregistrat ca *Азбуковник русско-*

---

* Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, Institutul de Cercetări Interdisciplinare, Departamentul de Științe Socio-Umane.

молдавский și descris astfel: datat în secolul al XVII-lea, format în-8°, 282 de file, cu scriere cursivă, cu coperti din piele ștanțată, cu legături din cupru¹.

1.1. Descrierea manuscrisului

Mosc. a fost descris în lucrările anterioare (vezi *supra*; Ciobanu 1914: 77, descriere preluată și în lucrările ulterioare). Dat fiind faptul că am consultat manuscrisul printr-o copie scanată după un microfilm², nu putem completa informațiile despre caracteristicile sale fizice; ne vom referi, în cele ce urmează, la conținut.

Mosc. cuprinde 282 de file, numerotate atât cu caractere chirilice, cât și cu cifre arabe, de mână, cu același scris (cu excepția notațiilor marginale ulterioare), cu cca 14–16 rânduri pe pagină, pe o singură coloană. Materialul lexical este organizat în două liste: prima între f. 1^r–259^v, iar a doua între f. 260^r–283^v; lipsește f. 111 în numerotarea cu cifre arabe, iar înainte de 112, există un decalaj de o unitate între numerotarea chirilică și cea arabă; de la f. 157 apare din nou un decalaj, întrucât numerotarea chirilică a notat de două ori ρης; de asemenea, în numerotarea arabă, 165 este notat de două ori. După ultima filă (283^v), probabil că dicționarul continua pe alte file, care erau deja pierdute la 1847, data însemnată pe ultima filă; tot pe ultima filă, o altă însemnare, în rusă, indică faptul că manuscrisul are 282 de file.

1.2. Lexiconul de la Moscova în literatura de specialitate

Primul care a semnalat existența lexiconului a fost Gr. Tocilescu, într-o ședință a Academiei Române din 12 august 1869 (Ciobanu 1914: 77). Hasdeu (1878/1983), într-un studiu dedicat lexicografiei românești anterioare lexiconului publicat la Iași de Mihail Strilbițchi (1789), amintește de existența celor două dicționare din Rusia, Mosc. și Pet., pentru al căror studiu a fost trimis în Rusia Gr. Tocilescu. Informațiile despre Mosc. oferite de Hasdeu sunt sumare, fiind reproduse după *Библиотека Общества Историю*, Moscova, 1845, p. 113 (Hasdeu 1878/1983: 258, nota 2). De la Moscova, Gr. Tocilescu a venit cu o copie parțială a dicționarului (Ciobanu 1914: 77), pe care Hasdeu o folosește în *Etymologicum magnum Romaniae* (cf. Crețu 1900: 39); el reproduce acolo următoarele intrări³ (cu indicația: *Mss. al Societății Archeologice din Moscva*), pe unele parțial:

чаю въспрїати – așteptu a lua (Mosc. 147^r; HASDEU, col. 159, s.v. *accept*);

здѣ – aicea (Mosc. 69^r; HASDEU, col. 552, s.v. *aicea*);

здѣшний – cel de aici (Mosc. 69^r; HASDEU, col. 552, s.v. *aici*, reprodus inexact: „de aice”);

вознакъ – într-alt chip sau aminterea (Mosc. 28^v; HASDEU, col. 589, s.v. *aimintre*);

пластырь – legătură, peatecul, alifie carea leagă dohtorii la rană (Mosc. 128^r; HASDEU, col. 867, s.v. *alifă*, reprodus inexact: „carea o leagă dohtorii la rană”);

¹ http://rgada.info/poisk/index.php?fund_number=188&fund_name=&list_number=1&list_name=&Sk=30&B1=+++%D0%9D%D0%B0%D0%B9%D1%82%D0%B8+++ (accesat la 11.07.2019).

² Îi adresăm mulțumiri cercetătoarei dr. Kira Kovalenko de la Academia de Stat a Rusiei (Sankt-Petersburg), care a avut bunăvoința de a ne oferi o copie fotografiată după acest microfilm.

³ Întrucât la HASDEU forma cuvântului chirilic nu este riguros reprodusă, am indicat în cele ce urmează forma din Mosc.; în ceea ce privește echivalarea în limba română, am semnalat locurile în care forma din HASDEU nu este fidelă celei din manuscris.

- ипподрѡмѣ ѿ⁴ – loc unde aleargă caii (Mosc. 82^v; HASDEU, col. 833);
ланиѣ – amerințare cu mâna și ланиѣ – facere cu ochiul (Mosc. 99^r; HASDEU, col. 1048, s.v. *a amenința*);
стихѡа – începătura fiecui, cumu e pământul, apa, văzduhul și căldura; dintr-aceaste patru iaste zidit omul și de-ară lipsi una dintr-aceastea, toată lumea ar peri (Mosc. 194^v, HASDEU, col. 1261, s.v. *apă*)⁵;
источникъ – [fragmentul] Isaia proroc izvor chiamă dumnezăieștile cărți, că dintr-aceastea cei ci cred pre adevăr mescu apa cunoașterii dumnezăiești. Maxim na Isaia (Mosc. 79^r, s.v. *источникъ*; HASDEU citează acest fragment la col. 1282, s.v. *apă*, fiind interesat de verbul *a mește*);
дѡсѡрѡа – boala apei, zăpritul (Mosc. 51^r; HASDEU, col. 1292, s.v. *apă*);
спѡна – arărare, piiadecă (Mosc. 178^r; HASDEU, col. 1307, s.v. *apărare*);
касіа – iaste o iarbă în Țara Hărăpească ce să chiamă așa care mirosește foarte frumos (Mosc. 88^v; HASDEU, col. 1470, s.v. *arăpesc*).

Crețu (1900: 38–40) descrie manuscrisul după Hasdeu (1878/1983), apoi emite câteva ipoteze pe baza materialului citat de HASDEU: respinge ideea că este moldovenesc (și chiar autograful lui Dosoftei, așa cum afirmase Densusianu 1894: 256, nota 2), afirmând că Mosc. are origine muntenească, la fel ca celelalte lexicoane slavo-române din epocă. Comparând șase intrări, el insistă asupra diferențelor, concluzionând că Mosc. ar putea fi o redacție diferită de celelalte lexicoane, și nu copie după vreunul dintre acestea. Crețu (1800: 40) crede, de asemenea, că acest lexicon este „destul de vechi”, fără alte precizări, întrucât forma cuvintelor slavonești din intrare este foarte asemănătoare cu cea din Ber.

După Tocilescu, singurul cercetător român care a văzut manuscrisul a fost Ciobanu (1914), care, după ce rezumă și corectează informațiile existente deja despre lexicon, îl descrie: „Manuscrisul cuprinde 282 de file numerotate, format mic, cu scriere cursivă moldovenească din a doua jumătate a sec. al XVII-lea, dar, poate, de la începutul sec. al XVIII-lea. Legătură de piele, destul de bine păstrată. Tot manuscrisul este cu unul și același scris, pe hârtie de bună calitate. Pagina de titlu nu s-a păstrat, dar, probabil, exista încă în anii '60 ai secolului trecut, întrucât savantul român B. Petriceicu-Hasdeu, dând o scurtă informație despre acest dicționar, menționează un titlu pe care noi acum nu îl găsim: «Dicționar de limbă română»⁶. Nu există nici ultima filă, care ar fi putut să păstreze numele autorului. Totuși, dicționarul se încheie cu litera w, adică textul dicționarului s-a păstrat în întregime” (Ciobanu 1914: 77).

Ciobanu (1914) face o descriere mai amănunțită a modului în care este alcătuit Mosc. și reproduce o serie de cuvinte de sub slovele **а** și **в**, atât din lista principală (25 de intrări de la slova **а**, 22 de sub slova **в**), cât și din cea suplimentară (cele 4 intrări de

⁴ Vrahia indică în Ber. o terminație alternativă, iar această modalitate de marcare a fost preluată și în lexicoanele românești.

⁵ HASDEU (*loc. cit.*) indică termenul *stihia* în alfabet latin, ca și cum ar fi cuvânt românesc. De fapt, dispunerea și forma chirilică din Mosc. arată că autorul acestui dicționar reproduce cuvântul-titlu în slavonă (dar nu ca în Ber., care are *стихїа*, ci ca în Ms.3473 și Ms.1348, *стихѡа*), urmat de explicație, după modelul lexiconului slavonesc. Substantivul *stihia* este înregistrat de DLR, s.v. *stihie* cu primă atestare la Varlaam, deci în epoca în care se presupune că au fost alcătuite lexicoanele slavo-române.

⁶ După cum am menționat mai sus, Hasdeu (1878/1983: 258, nota 2) preluase acest titlu din *Библиотека Общества Историю*, Moscova, 1845, p. 113.

la a și 15 intrări de la б). Concluziile lui sunt că Mosc. este o prelucrare foarte apropiată de Ber.; el enunță modificările aduse de redactorul român: unirea celor două liste; renunțarea la cuvintele cu sens laic; caracterul sumar al explicațiilor; introducerea unor cuvinte din afara inventarului lexical de la Ber., a unor forme din paradigmele verbale sau a unor fraze întregi cu traducerea lor în română (întrucât nu compară Mosc. cu celelalte lexicoane românești, Ciobanu nu observă că acestea sunt, de fapt, caracteristici ale tuturor lexicoanelor românești din epocă). După opinia lui (Ciobanu 1914: 84), este un dicționar realizat, probabil, în Moldova, de un cleric care a prelucrat Ber., la sfârșitul secolului al XVII-lea, poate chiar la începutul secolului al XVIII-lea.

Strungaru (1966: 153), folosindu-se de mostra din Mosc. reproducă de Ciobanu (1914: 85–88), examinează comparativ cele șase lexicoane slavo-române din epocă și concluzionează că Mosc. a fost alcătuit pe baza Ms.3473, care, la rândul lui, este o copie după Staico (pentru relațiile dintre lexicoane, vezi Gînsac, Ungureanu 2018).

Mihăilă (1972: 315–316) valorifică, de asemenea, informațiile și mostra furnizate de Ciobanu (1914), de la care preia, fără argumente, și ipoteza că Mosc. ar fi fost alcătuit în Moldova. Afirmă eronat, tot pe baza informațiilor din Ciobanu (1914: 77), că lexiconul este incomplet; acesta din urmă afirmase că ultima slovă din Mosc. este w, fără să specifice faptul că este vorba despre ultima slovă din lista a doua; prima listă se termină, ca și în Staico și Ms.1348, cu slova v.

Așadar, ultima dată când Mosc. a fost studiat în mod direct a fost în urmă cu mai bine de 100 de ani, de către Ciobanu (1914), iar ulterior referirile la el au fost făcute numai pe baza cuvintelor reproduse de acesta. Ciobanu, însă, studiază Mosc. individual, fără a face comparații cu alte lexicoane românești, fără a stabili filiații.

2. Lexiconul de la Moscova în raport cu Lexiconul lui Berânda și cu lexicoanele slavo-române din secolul al XVII-lea

Ne propunem mai jos să verificăm afirmațiile privind raportul dintre Mosc. și Ber., pe de o parte, și cu celelalte lexicoane slavo-române din secolul al XVII-lea, pe de altă parte. În acest scop, am comparat intrările de sub litera r.

2.1. Lexiconul de la Moscova în raport cu Lexiconul lui Berânda

La fel ca celelalte lexicoane slavo-române din secolul al XVII-lea, Mosc. simplifică lista de cuvinte din sursa slavonească (Gînsac, Ungureanu 2018), incluzând, însă, intrări noi, de obicei forme din paradigma unor verbe (глаго – grăiescu eu, аѣствѣетъ – flămânzește el, глашай – chiiamă tu, гледѣ – caută tu, гоѣзѣ – voi scăpa; гоѣдитса, гоѣдѣтса, гоѣдимоса, гоѣдитеса etc.) sau a unor substantive (e.g. гласы – glasuri, гнѣшеніе – scrâbire); aceste noi intrări sunt comune cu alte două lexicoane, Staico și Ms.3473. Micile diferențe dintre Mosc., Staico și Ms.3474, prin raportare la Ber., apropie Mosc. când de Staico, când de 3473, făcând dificilă stabilirea filiațiilor. Una dintre aceste diferențe se referă la intrările гривна злата „lanț de aur” și гривна „lanț” din Ber., care nu sunt preluate la fel în cele trei lexicoane: primul este indicat în Mosc. cu explicația („lanț de aur sau gherdan de aur”, 45^v) și în Staico („lanț de aur sau gherdan”, 64^v), iar гривна apare cu echivalarea „lanț de aur, gherdan” în Ms.3473 (50^r) și, de asemenea, în Pet. și Ms.1348. Un alt lexicon, Mard., preia tot гривна, dar cu echivalarea „ghierdan de aur sau lanț”; acest lucru arată că pentru unii dintre

redactorii lexicoanelor *gherdan* (DLR, s.v. *gherdán* – „salbă, colan, șirag de mărgăritare sau de pietre scumpe [...] salbă de mărgărite, de galbeni”) nu conține și componenta „din aur”, fapt care ar putea explica și adaosul din Mosc.

Explicațiile din Ber. sunt deseori simplificate în Mosc., la fel ca în cazul celorlalte lexicoane slavo-române:

Гадáніе, áбò ганáніе илѣ ганáнство: cinci explicații (Ber.)

гадáніе – ghicire (Pet. 17^r)

гадáніе – gâcire (Ms.1348, 13^v)

гадáніе, ганáніе, ганáнство – gâcire, înțelegere nearătată (Mard. 61)

гадáніе, ганáніе, ганáнство – gâcire sau întrebare cu nevoie și cu meșteșug, graiu ascunsu (Ms.3473, 44^r)

гадáніе, ганáніе – gâcitură (Staico 63^r)

гадáніе, ганáніе – gâcitură (Mosc. 42^r),

Гóрдость: χδπάβость, напыщѣнье, наддѣтость (Ber.); MIKL. ‘superbia’, ‘inflatio’, cf. надóути ‘inflare’

гóрдость – trufia (Pet. 17^v)

гóрдость – trufie (Ms.1348, 14^r)

грѣдость – trufă (Mard. 64)

гóрдость – trufia (Ms.3473, 48^v)

гóрдость – trufia (Staico 64^r)

гóрдость – trufia (Mosc. 44^v),

Горá: metaf. вѣра (Ber.)

горá – măgură, muntele (Pet. 17^v)

гóра – munte, măgură (Ms.1348, 14^r)

горá – muntele, credința (Mard. 64)

горá – Metaf. măgură, credință, munte (Ms.3473, 48^v)

горá – măgură, munte (Staico 64^r)

горá – măgură, muntele (Mosc. 44^v).

În primul caz, Ber. indică mai multe explicații, preluate în mare parte de Ms.3473, în timp ce celelalte lexicoane doar echivalează sensul зáгадка (MIKL. ‘aenigma’). În exemplul al doilea este indicat numai primul sens. În ultimul exemplu, substantivul горá, care apare în Ber. numai cu un sens figurat, вѣра ‘credință’ (MIKL. ‘πίστις, fides’), este echivalat în toate lexicoanele prin „munte” (MIKL. ‘ὄρος, mons’; cf. MSL, s.v.); numai Mard. și Ms.3473 indică sensul metaforic, pe care, însă, ultimul lexicon îl amestecă cu cel de ‘munte, măgură’.

2.2. Lexiconul de la Moscova în raport cu Ms.3473 și Staico

Comparația cu celelalte lexicoane slavo-române din secolul al XVII-lea relevă faptul că Mosc. se află în relație cu Ms.3473 și cu Staico (cf. Strungaru 1966: 153), însă filiația dintre acestea nu este clarificată.

2.2.1. La nivel de intrare

Lista de nume comune (prima parte) și cea de nume proprii și terminologii (a doua parte) din Ber. sunt redată într-o listă unică, sub litera corespunzătoare, în toate lexicoanele slavo-române. Nu toate intrările din Ber. au fost preluate în lexicoanele

românești. Comparativ cu celelalte lexicoane slavo-române din secolul al XVII-lea, Ms.3473, Staico și Mosc. înregistrează intrări particulare numai lor (e.g. **гѣждѣніе^м**; **гнѣснѣ**; **оуго^вжѣніе**; **гѣщѣры**; **гоумъ**; **Гордіа и ѿ Пддіа**; **гв^рде^н**), care au corespondent în Ber., ceea ce indică faptul că între cele trei lexicoane există anumite filiații. Comparate între ele în privința acestei liste de cuvinte, cele trei lexicoane se diferențiază astfel: a) Ms.3473 conține câteva intrări care nu se află în lista principală din celelalte două lexicoane, de exemplu: **гнилѣа расплѣннаа** „spartă” (46^v), care apare după **гнилѣа** – ceale putrede (46^r); **гѣѣ** – surdu (46^r) nu apare în lista de cuvinte principală în Staico și Mosc., ci într-o listă secundară; **гѣмлаχса** – scrâbiamu-mă, grijiamu-mă (46^r); pe de altă parte, cuvântul **горліца** –turturea (Staico 64^r, Mosc. 44^r) nu este înregistrat în Ms.3473; b) în exemplul de mai jos, Mosc. pare să urmeze Staico, pentru ca apoi să revină, reluând forma care apare în Ms.3473 și în Ber.:

краегранѣіе: începutul stihului (sau stihurilor) [...] (Ber.)
краегранѣіе – începutura cântării, stihului (Ms.3473, 50^r)
граегранѣіе – începutura cântării (Staico 64^v)
грае [apoi, dedesupt] **краегранѣіе** – începutura cântării (Mosc. 45^v).

Pe lângă lista de cuvinte care are corespondent în Ber., Ms.3473, Staico și Mosc. conțin și alte liste de cuvinte: a) la finalul fiecărei litere din lista comună, cele trei lexicoane includ o listă de intrări care nu au corespondent în Ber.; b) Staico (178^v–179^r), Ms.3473 (351^r–353^r) și Mosc. (264^v–266^r) au în comun o a doua listă de cuvinte și sintagme, ordonată alfabetic și plasată la finalul textelor (vezi tabelul 2); c) Staico conține și alte cuvinte care nu apar în celelalte două lexicoane: încă o listă scurtă de nume comune (189^v–190^r).

Ordinea intrărilor este similară în cele trei lexicoane, după cum indică începutul literei **г**, redat mai jos:

Mosc.	Ms.3473	Staico
гадѣніе, ганѣніе	гадѣніе, ганѣніе, ганѣнство (include și гадѣніе есть)	гадѣніе, ганѣніе
гадѣнми	гадѣнми	гадѣ^нми
гадѣлствѣю	гадѣлствѣю	гадѣл^ѣствѣю
гадѣніе	гадѣніе	гадѣніе
гѣщи	гѣщи	гѣщи
гѣждѣніе	гѣждѣніе	гѣждѣніе
гѣждѣніе^м	гѣждѣніе^м	гѣждѣ^нніе^м
гѣвель	гѣвель	гѣв^ѣ
гѣза	гѣза	гѣза
глава	глава	глава
главѣзна	главѣзна	главѣ^нна

De asemenea, ni se pare semnificativ faptul că ordinea slovelor din prima listă (vezi *Anexe*, tabelul 1) este identică în Mosc. și Ms.3473, cu mici diferențe față de Staico și Ms.1348.

2.2.2. La nivel de explicații

În privința echivalării explicațiilor din prima listă, cele trei lexicoane prezintă multe similarități, dar și diferențe (marcate în tabelul de mai jos, în care am redat locurile care nu sunt identice în cele trei lexicoane), care fac dificilă stabilirea cu exactitate a unei filiații. Astfel, opțiunea de echivalare din Mosc. este uneori în concordanță cu cea din Ms.3473, alteori cu cea din Staico; ca tendință generală, Mosc. se apropie mai mult de Ms.3473.

Ver.	Staico (63 ^r –64 ^v)	Ms.3473 (44 ^r –50 ^r)	Mosc. (42 ^r –45 ^v)
гѡдѡмелствѡю	fac gâcituri	fac gâcituri <i>sausemnez ascuns</i>	fac gâcituri
гаждѣніе	<i>dojenire</i> , defăimare, hulire	defăimare, hulire	defăimare, hulire
Гѡщи	cizme, <i>izmeane</i>	cizme, cioboate	cizme, cioboate
Гѡвелѣ	<i>periciune</i>	perire, ciumă	perire, ciumă
главопѡжніе	durearea capului	durearea capului <i>sau bolire de cap</i>	durearea capului
главопѡжъ	măhramă de cap, <i>legătura capului</i>	măhramă de cap, pomesealnic	mărhama de cap, pomisealnic
гѡль	graiul	graiul, <i>cuvânt</i>	graiul
глаасствѡю,		<i>moriu de foame sau</i>	
гладомъ пѡю	flămânzesc eu	flămânzescu	flămânzescu eu
гѡбвинѡ	adâncul	adâncul, <i>adâncătură</i>	adâncul
гѡбмлибса	mă învăț	învățu-mă, <i>примблѡ-мѡ Избѣде Исѡкъ</i> <i>погѡдмитса на поле къ</i> <i>вечерѡ Ieși Isaac a se</i> <i>примблѡ la cîmp îndesară</i> (și marginal: <i>Bit 24</i>)	mă învăț
гѡбѡй, брѣніе	гѡбѡй – bube, puroi	гѡбѡй, <i>брѣніе</i> – tină, puroi	гѡбѡй – bubă, puroi
гѡбепочивѣ очѡма	<i>om ce-i cură ochii</i> ,	om cu ochii stricați,	om cu ochii stricați,
(„om cu ochii...”)	<i>urdorosul</i>	urduroși	urduroși
гѡбсѡнѣ	mai îmпуțit	<i>urăt</i> , mai îmпуțit	mai îmпуțit
гѡбсѡнѣ	<i>scrăbicios, îmпуțit</i>	împuciciune	împuciciune
гѡнѣвѣ	mânie	mânie, <i>venin, cugetare rea</i>	Mânie
гѡбзѡбѡніе	dendestulul, înmulțiri, buiciri	destul în mulțime sau <i>plodire sau rodire</i>	destul în mulțime sau buicirea
гѡбзѡю	<i>rodesc</i> , înmulțesc	înmulțescu, <i>îmbogățescu</i>	mă înmulțesc
гѡбзѡюциѡн	cel înmulțit, cel ci	cel înmulțit, cel ce	cel înmulțit, cel ci
гѡвѣніе	<i>are</i> noroc	dobândește noroc	dobândește noroc
гѡвѣніе	<i>govire</i> ,	îngăduință,	îngăduință,
гѡвѣніе	smerenie	smearenie	smearenie
гѡвѣнѡ	glumă, răs	glumă, <i>întărătare</i> , răs	glumă, răs
—	гѡвѣнѡнѣ – cinsteaște, se smereaște, se pleacă	îngăduiaște, să pleacă	îngăduiaște, să pleacă
гѡвѣдо	<i>văcar</i> [eroare de traducere]	vita, dobitoc, <i>vacă</i>	vita, dobitoc
—	гѡвѣдар – văcar	văcariul	Văcariul
гѡлопѣ	polegniță	гѡлопѣ, <i>дѡлѣ</i> – <i>ghiiiață</i> ,	Polėgniță
гѡлошѡ	plâng cu jale, <i>glășesc</i>	poledniță, <i>piatră</i> plâng cu jale, glăsu[i]escu eu, sau <i>porumb</i> [eroare]	plâng cu jale, glăsu[i]escu eu

—	голоси ^ѣ – plânge, <i>glăsește</i>	plânge	plânge <i>cu milă</i>
—	голосимо – plângem <i>м^ѣ</i>	plângem noi	plângem noi
—	горлица – turtureaoa	—	Turtureaoa
гоиѣніе	gonire	<i>meargere pre urmă,</i> gonire	Gonire
гоизѣніе	scăpare	<i>fugire,</i> scăpare	Scăpare
гора	măgură, munte	metaf. măgură, <i>credință,</i> munte	măgură, munte
гордѣса	<i>mă trufesc</i>	mă țiu mare, mă trufășescu	mă țiu mare, mă trufășescu
горица	casa de sus	casa de sus, <i>foișor</i>	casa de sus
гортань	grumazul, gâtlejul	grumazii	grumazii, gâtlejul
господіе,	domnii,	domni,	Domnii
властелѣ,	<i>jupan[i]</i>	<i>biruitori</i>	
владыки, панове,			
владарѣ,			
предложѣнии			
гощѣніе	cinste, ospăț	cinste, ospăț, <i>învățătură</i> <i>de cinste sau vorbă</i> <i>semnată sau dumăire</i>	cinste, ospăț
гранесъ,	stih, vierș	stih, vierșul,	stih, vierșul
гранесолбѣіе		<i>înceapere</i>	
греицѣ	vâslarii	<i>opăcinași,</i> vâslarii	Vâslarii

A doua listă de cuvinte comună celor trei lexicoane (dispusă, alfabetic, la finalul primei liste) este aproape identică în cele trei lexicoane (pentru litera г, Ms.3473 (351^r–353^r), Mosc. (264^r–266^v), Staico (178^v–179^r), identitate care nu se regăsește întotdeauna în prima listă, unde Mosc. se apropie mai mult de Ms.3473. În această listă (vezi *Anexe*, tabelul 2), Mosc. și Ms.3473 sunt identice în privința echivalărilor. Tot semnificativ ni se pare faptul că ordinea intrărilor din această listă este identică în Mosc. și Ms.3473, ușor diferită de cea din Staico.

4. Concluzii

Comparativ cu celelalte lexicoane slavo-române, Mosc., Ms.3473 și Staico fac parte din același grup, între ele existând filiații.

a) În privința listelor de cuvinte și a intrărilor, în comparație cu celelalte lexicoane slavo-române din epocă, între Mosc., Ms.3473 și Staico există similarități. Mosc. și Ms.3473 sunt identice în privința modului de dispunere alfabetică a inventarului lexical.

b) În ce privește echivalarea cuvintelor din lista principală, între cele trei lexicoane există asemănări, dar și deosebiri. Opțiunea de echivalare și forma cuvintelor indică o apropiere mai mare a Mosc. față de Ms.3473, apropiere evidentă mai ales în lista a doua, unde cazurile de asemănare cu Staico sunt mai rare.

c) Chiar dacă dispunerea pe litere a inventarului lexical și o mai mare similaritate în privința echivalărilor cu Ms.3473 ar indica o eventuală descendență a Mosc. din Ms.3473 (cf. Strungariu 1966: 153), nu putem exclude lexiconul lui Staico dintre sursele Mosc. Pentru stabilirea filiației dintre acestea sunt necesare studii pe eșantioane mai extinse de text sau chiar editarea lor comparativă.

Anexe

Tabelul 1: Ordinea slovelor în lexicoanele discutate

Ber.	Staico (3 liste)	Ms.3473 (2 liste)	Ms.1348 ⁷ (1 listă)	Mosc. (2 liste)
а	а	а	а	а
n.c. + n.p.	42 ^r –45 ^v	— 347 ^r	1 ^r –3 ^v	1 ^r –9 ^v 260 ^r
б	б	б	б	б
n.c. + n.p.	46 ^r –53 ^r 177 ^r –177 ^v 187 ^v –188 ^r	1 ^r –17 ^v 347 ^v –348 ^v	4 ^r –7 ^v	9 ^v –25 ^r 260 ^v –262 ^r
в	в	в	в	в
n.c. + n.p.	54 ^r –62 ^v 177 ^r –178 ^r 188 ^r –189 ^r	19 ^r –43 ^v 349 ^r –350 ^v	7 ^v –13 ^r	25 ^r –42 ^r 262 ^r –264 ^r
г	г	г	г	в
n.c. + n.p.	63 ^r –65 ^v 178 ^v –179 ^r 189 ^v –190 ^r	44 ^r –53 ^r 351 ^r –353 ^r	13 ^v –15 ^v	42 ^r –47 ^v 264 ^r –266 ^v
А	А	А	А	А
n.c. + n.p.	66 ^r –69 ^v 179 ^v –180 ^r 190 ^r –190 ^v	55 ^r –66 ^v 353 ^v –355 ^r	15 ^v –17 ^v	47 ^v –55 ^v 266 ^v –268 ^v
е	е	е	е	е
n.c. + n.p.	71 ^r –74 ^v 180 ^r 190 ^r	67 ^r –73 ^v 355 ^v	18 ^r –19 ^v	55 ^v –60 ^r 269 ^r
ж	ж	ж	ж	ж
n.c.	74 ^r –76 ^r 180 ^r –180 ^v 189 ^v	74 ^r –78 ^r 356 ^r	20 ^r –20 ^v	60 ^r –63 ^r 270 ^r
ѕ	ѕ	ѕ	ѕ	ѕ
n.c.	76 ^r –77 ^r	79 ^r –81 ^r	21 ^r	63 ^r –65 ^r
з n.c.+n.p.	з	з	з	з
	77 ^r –80 ^v 180 ^r 189 ^v 190 ^v	82 ^r –91 ^r 356 ^r –356 ^v	21 ^v –23 ^r	65 ^r –72 ^r 269 ^r –269 ^r
и	и	и	и	и
n.c. + n.p.	81 ^r –86 ^r 181 ^r –181 ^v 190 ^v –192 ^r	92 ^r –106 ^r 357 ^r –358 ^r	23 ^v –26 ^r	72 ^r –82 ^r 270 ^r –271 ^v
і	і	і	і	і
n.p.				
n.c. + n.p.	86 ^r –86 ^v	107 ^r –108 ^v	26 ^r –26 ^v	82 ^r –83 ^v
к	к	к	к	к
n.c. + n.p.	87 ^r –91 ^r 181 ^v –182 ^r	109 ^r –122 ^v 358 ^r –359 ^v	26 ^v –29 ^v	83 ^v –92 ^r 271 ^v –272 ^v

⁷ Deși comparația privește Staico, Ms.3473 și Mosc., ni s-a părut interesant să ilustrăm aici și ordinea din Ms.1348, întrucât pune mai bine în evidență relația dintre lexicoane.

	192 ^r –192 ^v			
Λ	Λ	Λ	Λ	Λ
n.c. + n.p.	93 ^r –96 ^v 182 ^r 192 ^v	124 ^r –136 ^r	30 ^r –32 ^r	92 ^v –99 ^r
М	М	М	М	М
n.c. + n.p.	97 ^r –102 ^r 182 ^r 190 ^v	138 ^r –152 ^r 359 ^v –360 ^r	33 ^r –36 ^r	99 ^r –107 ^v 273 ^r –273 ^v
Н n.c.+n.p.	Н	Н	Н	Н
	102 ^v –110 ^r 182 ^v –183 ^r 190 ^v –194 ^r	153 ^r –176 ^v 360 ^v –361 ^v	36 ^v –41 ^v	108 ^r –122 ^r 274 ^r –275 ^r
ǎ				
n.p.				
о	о	о	о	о
n.c.	111 ^r –112 ^v	177 ^r –181 ^r	42 ^r –43 ^r	122 ^v –125 ^r
п	п	п	п	п
n.c. + n.p.	113 ^r –129 ^r 183 ^r 194 ^r –197 ^r	182 ^r –224 ^v 362 ^r	43 ^v –53 ^v	125 ^v –157 ^v 275 ^r –275 ^v
р	р	р	р	р
n.c. + n.p.	131 ^r –135 ^v 184 ^r 197 ^r –197 ^v	225 ^r –237 ^r 362 ^v –364 ^r	55 ^r –58 ^v	158 ^r –168 ^v 276 ^r –277 ^v
с	с	с	с	с
n.c. + n.p.	136 ^r –150 ^v 184 ^v –185 ^r 198 ^r –199 ^v	238 ^r –273 ^r 364 ^r –365 ^v	60 ^r –69 ^v	169 ^r –199 ^r 278 ^r –280 ^r
т	т / м	т / м	т / м	т / м
n.c. + n.p.	151 ^r –153 ^v 185 ^r –185 ^v 199 ^v	274 ^r –281 ^v 366 ^r –367 ^r	70 ^r –71 ^v	199 ^v –206 ^r 280 ^r –281 ^r
оу / 8	оу / 8	оу / 8	оу / 8	оу / 8
n.c. + n.p.	154 ^v –160 ^r 185 ^v 200 ^r , 200 ^v	283 ^r –296 ^r 367 ^r –368 ^r	72 ^r –75 ^r	206 ^v –218 ^v 281 ^v –282 ^v
		ѣ		ѣ
		297 ^v –298 ^v		219 ^r –220 ^v
ф	ф	ф	ф	ф
n.c. + n.p.	160 ^v –161 ^r	299 ^v –300 ^v	75 ^r –75 ^v	220 ^v –222 ^r
х	х	х	х	х
n.p.	161 ^r –162 ^v 200 ^r –200 ^v	301 ^r –306 ^r 368 ^{v8}	75 ^v –76 ^v	222 ^r –227 ^r
ѡ	ѡ	ѡ	ѡ	ѡ
n.c.	163 ^r –164 ^v 185 ^v –186 ^r 200 ^v –201 ^r	307 ^r –311 ^r 368 ^v	76 ^v –77 ^v	227 ^v –231 ^r 283 ^r –283 ^v
w	w	w	w	w
n.c.	165 ^r –170 ^v 201 ^r –201 ^v	312 ^r –327 ^r 369 ^r	78 ^r –81 ^r	231 ^v –246 ^v

⁸ În această a doua listă este consemnat un singur cuvânt, хѣдѣи „cel prost”, notat, de altfel, și în prima listă, de două ori, o dată glosat „cel prost” (304^r), a doua oară glosat „cel bolnav” (306^r), probabil eronat, prin confuzia copistului (cuvântul de deasupra este хѣрѣи „bolnav”; în schimb, dedesubt: хѣдѣи „celor proști”).

				283 ^{v9}
ц			ю	
n.c.			81 ^v	
	ц	ц	ц	ц
	171 ^r	328 ^r –329 ^r	81 ^v	247 ^r –248 ^r
	ю			
	171 ^v			
ч	ч	ч	ч	ч
n.c.	171 ^v –172 ^v	330 ^r –333 ^r	82 ^r –82 ^v	248 ^r –251 ^v
ш	ш	ш	ш	ш
n.c.	173 ^r	333 ^v –335 ^r	83 ^r	251 ^v –253 ^v
щ	щ	щ	щ	щ
n.c. + n.p.	173 ^v	336 ^r –336 ^v	83 ^v	253 ^v –254 ^v
ю		ю		ю
n.c.		337 ^v –338 ^r		254 ^v –255 ^r
	я		я	
	174 ^r –175 ^r		83 ^v –84 ^r	
	ѣ	ѣ	ѣ	ѣ
	175 ^r	338 ^r –338 ^v	84 ^v	255 ^v
я	ѣ	ѣ	ѣ	ѣ
n.c.	175 ^v	338 ^v –339 ^r	84 ^v	256 ^r –256 ^v
	ѣ		ѣ	
	175 ^v –176 ^r		84 ^v	
		я		я
		339 ^r –341 ^v		256 ^v –259 ^r
	ѣ	ѣ	ѣ	ѣ
	176 ^r	342 ^v	84 ^v	259 ^v

Tabelul 2: Lista a doua de cuvinte din Staico, Ms.3473 și Mosc.

Staico (178 ^v -179 ^r)	Ms.3473 (351 ^r -353 ^r)	Mosc. (264 ^v -266 ^r)
гѣнѣ – pieiu eu	гѣнѣ – pieiu eu	гѣнѣ – pieiu eu
гѣнеѣ – pîiare	гѣнеѣ – pîiare	гѣнеѣ – pîiare
гѣзѣ – roz	гѣзѣ – rozu	гѣзѣ – rozu eu
гѣзеѣ – roade el	гѣзеѣ – roade el	гѣзеѣ – roade el
гѣзоѣ – am ros	гѣзоѣ – am ros	гѣзоѣ – am rosu
гѣзѣѣ – rod	гѣзѣѣ – rod	гѣзѣѣ – rod
гѣстѣю – mă îndesesc	гѣстѣю – mă îndesescu	гѣстѣю – mă îndesescu
гѣстѣѣ – m-am îndesit ca pădurea	гѣстѣѣ – m-am îndesit ca pădurea	гѣстѣѣ – m-am îndesat ca pădurea
гѣсто – des	гѣсто – des	гѣсто – des, desime
гѣщѣ – găzduiesc	гѣщѣ – găzduiescu	гѣщѣ – găzduiesc
гѣстиѣ – găzduiaște	гѣстиѣ – găzduiaște	гѣстиѣ – găzduiaște
гѣстѣѣ – găzduiesc	гѣстѣѣ – găzduiescu	гѣстѣѣ – găzduiescu
гѣстѣю – găzduim	гѣстѣю – găzduim	гѣстѣю – găzduim
гѣстѣѣ – am găzduit	гѣстѣѣ – am găzduit	гѣстѣѣ – am găzduit
гѣстѣ – oaspele	гѣстѣ – oaspețile	
гѣстѣне – găzduire	гѣстѣне – găzduire	гѣстѣне – găzduire
гѣстѣ – oaspele	гѣстѣ – oaspețile	гѣстѣ – oaspețile
гѣстѣ – tună	гѣстѣ – tună	гѣстѣ – tună

⁹ Probabil că dicționarul continua pe alte file, care erau deja pierdute la 1847, data însemnată pe ultima filă. Tot pe ultima filă, o altă însemnare, în limba rusă, indică faptul că manuscrisul are 282 de file.

grimѣхъ – am tunat
 горитъ – arde
 горю – arz eu
 гореніе – ardere
 глѣвоѣ – adânc
 глѣвина – adâncul

грѣждѣ – afund în tină
 горе – amar
 горкій – cel amar
 горечіть – amărăciune
 горчица muștariul
 гвоѣдъ cuiul
 гвоѣдіе – cuiele
 гнѣзда – cuibul
 глѣхъ – surd
 глѣхотѣ – asurzii
 геѣел – gealău, gîde, gealat
 гивеѣ – perirea
 грѣвѣнѣ – piiaptenele
 горный – cel de sus
 граѣ – grădină sau grindină care
 e den nori
 глаѣвыѣтъ повѣсеѣзеѣли –
 foamete fu peste tot pămîntul

гаплиѣ – corpa
 грѣши – peare
 глаи ты прѣчѣтне – grăiaște tu
 preacinstite
 глѣпѣ ѡ – grăiaște el
 глаипѣ вы – grăiți voi
 глаю аѣ – grăiesc eu
 голѣне – fluierul piciorului
 голѣнипреѣши – fluierile
 frânseră
 гдѣ – unde
 гаѣи – izmeanele

гамолѣ сътворѣ даниѣ ѡвѣѣны
 иѣѣры иѣмолы инѣю ѡѣмѣртѣ
 змѣѣ – un bulgăr făcu Daniil de
 lână amestecată cu piatră
 pucioasă și cu rășină și cu
 dânsul ucise sau omorî pre
 șarpe. Cnig. Dan. Glav. 14
 гаѣица – ciocă¹⁰
 гаѣици – ciocile
 гѣсеніца – omide
 гѣспѣница – ospătărie

grimѣхъ – am tunat
 горитъ – arde
 горю – arzu eu
 гореніе – ardere
 глѣвоѣкъ – adâncu
 глѣѣина – adâncul

грѣждѣ – afundu în tină
 горе – amar
 горкій – cel amar
 горестъ – amărăciune
 горчица – muștariul
 гвоѣдъ – cuiul
 гвоѣдіе – cuiele
 гнѣзда – cuibul
 глѣхъ – surdu
 глѣхотѣ – asurzire
 геѣелъ – gealău 1971
 гивеѣ – perirea
 грѣвѣнѣ – piiaptenile
 горный – cel de sus 1704
 граѣ – grindină, piatră carea
 cade den nori
 глаѣ ѣистъ повѣсеѣи зеѣли –
 foamete fu peste tot pămîntul

гаплиѣ – corpa scoica 1694
 грѣши – riare
 глаголтъ прѣчѣне – grăiaște tu
 preacinstite
 глаипѣ ѡнѣ – grăiaște de el
 глаголитѣѣѣ – grăiți voi
 глаю азѣ – grăiescu eu
 голѣнѣ – fluierul piciorului
 голѣни преѣши – fluierile
 frânseră
 гдѣ – unde
 гаѣи – izmeanele

гамолѣ сътворѣ даниѣ ѡвѣѣны
 иѣѣры иѣмолы инѣю ѡѣмѣртѣ
 змѣѣ – Daniil proroc făcu un
 bulgaru de lână amestecată cu
 piatră pucioasă și cu rășină și
 cu aceeaa ucise șarpele. Cnig.
 Daneil 14
 гаѣица – ceucă
 гаѣѣци – ceucile
 гѣсеніца – omidele
 гѣспѣница – ospătărie

grimѣхъ – am tunat
 горитъ – arde
 горю – arzu eu
 гореніе – ardere
 глѣвоѣкъ – adâncu
 глѣѣина – adâncul
 глѣхъ – surdu
 глѣхотѣ – asurzire
 грѣждѣ – afundu în tină
 горе – amar
 горкій – cel amar
 горестъ – amărăciune
 горчица – muștariul
 гвоѣдъ – cuiul
 гвоѣдіе – cuiele
 гнѣзда – cuibul

геѣелъ – gealău 1971
 гивеѣ – perirea
 грѣвѣнѣ – piiaptenile
 горный – cel de sus 1704
 граѣ – grindină carea piatră
 cade den nori
 глаѣ ѣистъ по ѣѣсеѣ землі –
 foamete fu preste tot pămîntul
 în zilele lui Ilie proroc
 гаплиѣ – corpa scoica 1695
 грѣши – riare
 глаголитѣ прѣчѣне – grăiaște
 tu preacinstite
 глаипѣ ѡнѣ – grăiaște(te) el
 глаголитѣѣѣ – grăiți voi
 глаю азѣ – grăiescu eu
 голѣнѣ – fluierul piciorului
 голѣни преѣши – fluierile
 frânseră
 гдѣ – unde
 гаѣи – izmeanele
 голѣмѣ ѡ – mare
 гѣсеѣ – gâscă

гамолѣ сътворѣ даниѣ ѡвѣѣны
 иѣѣры иѣмолы инѣю ѡѣмѣртѣ
 змѣѣ – Daniil proroc făcu un
 bulgăru de lână amestecată cu
 piatră pucioasă și cu rășină și
 cu aceeaa ucise șarpele. Cnig.
 Daniil Glav. 14.
 гаѣица – ciocă
 гаѣѣци – ciocile
 гѣсеніца – omidele
 гѣспѣница – ospătărie

¹⁰ Scris чокъ în Staico, чоѣ în Ms.3473; cioacă sau ciocă, variante pentru ceucă (DLR, s.v.)

госѣниѣ – oaspe sau gazdă	госѣниѣ – gazdă	госѣниѣ – gazdă
голѣмъ – mare	голѣмъ – mare	
гѣсъ – gănscă	гѣсъ – găscă	
гѣси – gănște		
гѣсаѣ – gănscaș ce paște găștele	гѣсарѣ – gănscașii care paște găștele	гѣсарѣ – gănscașii care paște găștele
гѣсеѣници – cinghirease, jucătoare	гѣсеѣници – cinghirease, jucătoare	гѣсеѣници – cinghirease, jucătoare
гадѣ – gadinile, cum sînt șerpii, broaștele	гадѣ – gadinile, cum sînt șerpii, broaștele	гадѣ – gadinile cum sînt șerpii, broaștele

Bibliografie

A. Izvoare și lucrări de referință

- Ber. = Pamvo Berânda, *Лексикон славеноросскій и имен тѣкованіе*, Kiev, 1927 (²1653, Kutein).
On-line: <http://litopys.org.ua/Ber.lex/be.htm>, accesat la 10.05.2019.
- DLR = *Dicționarul limbii române*, tomurile I–XIX (ediție anastatică), București, Editura Academiei Române, 2010.
- HASDEU = B. Petriceicu-Hasdeu, *Etymologicum magnum Romaniae. Dicționarul limbei istorice și poporane a românilor*, tomurile I–IV, Stabilimentul grafic I.V. Socecu, București, 1886–1898.
- LIDDELL-SCOTT = Henry George Liddell, RoBer.t Scott and Henry Stuart Jones, *A Greek English Lexicon, with a Revised Supplement*, Oxford Clarendon Press, Oxford, 1996.
- Mard. = *Лезикон славеновлашескыи и имен тѣкованіе*, în *ms. 450* de la Biblioteca Academiei Române. On-line: <http://medievalia.com.ro/manuscrise/item/ms-rom-450>, accesat la 10.05.2019.
- MIKL. = Franz Miklosich, *Lexicon palaeosovenico-graeco-latinum*, Vindobonae Guilelmus Braumueller, 1862–1865. On-line: <http://monumentaserbica.branatomic.com/mikl2>, accesat la 10.06.2019.
- Mosc. = Lexicon slavo-român, Arhiva Rusă de Stat a Actelor Vechi, Ф. 188, Оп. 1. Ч. 2., p. 491, nr. 1383; fără foaia de titlu.
- MSL = Jean-Paul Deschler, *Manuel du slavon liturgique*, tome II: *Dictionnaire slavon-français*, Paris, Institut d'Études Slaves, 2003.
- Pet. = *Lexicon ce să zice cuvinte pe scurt alese din limba slovenească pre limba rumânească dialectică tâlcuite*, Biblioteca Națională a Rusiei, Sankt Petersburg, cota Q.XVI.5, Славяно-молдавский словарь, 100 листов, составлен в 1695 году.
- Staico = *Лезикон словенской*, în *ms. rom. 312* de la Biblioteca Academiei Române (41^f-216^v).
- Ms.1348 = Lexiconul din *ms. rom. 1348* de la Biblioteca Academiei Române (1-84^v); fără foaia de titlu.
- Ms.3473 = Lexiconul din *ms. rom. 3473* de la Biblioteca Academiei Române (1-369^v); fără pagină de titlu.

B. Literatură secundară

- Ciobanu 1914: Ștefan Ciobanu (Ст. Чебан), *Славяно-румынскій словарь библиотеки Московскаго Общества Исторіи и Древностей No 240*, dans „Русскій филологическій вестникъ”, tomul LXXI, nr. 1, p. 75–88.
- Crețu 1900: Grigore Crețu (ed.), *Mardarie Cozianul. Lexicon slavo-românesc și tâlcuirea numelor din 1649*, București, Edițiunea Academiei Române, Institutul de Arte Grafice „Carol Göbl”.
- Gînsac, Ungureanu 2017: Ana-Maria Gînsac, Mădălina Ungureanu, *Les premiers enregistrements lexicographiques des noms propres dans la langue roumaine: les*

- dictionnaireslavons-roumains du XVIIe siècle*, în „Philologica Jassyensia”, XIII, nr. 2 (26), p. 53–69.
- Gînsac, Ungureanu 2018: Ana-Maria Gînsac, Mădălina Ungureanu, *La lexicographie slavonne-roumaine au XVIIe siècle*, în „Zeitschrift für romanische Philologie”, 134, nr. 3, p. 845–876.
- Hasdeu 1878/1983: B.P. Hasdeu, *Cuvente den bătrîni. Limba română vorbită între 1550-1600*, tomul I, ediție îngrijită, studiu introductiv și note de G. Mihăilă, Editura Didactică și Pedagogică, București.
- Mareș 2014: Alexandru Mareș, *Note filologice despre Staico Grămăticul*, în Gh. Chivu, Oana Uță-Bărbulescu (ed.), *Ion Coteanu – In memoriam*, București, Editura Universității din București, p. 249–259.
- Mihăilă 1972: G. Mihăilă, *Contribuții la studiul lexicografiei slavo-române din secolul al XVII-lea*, dans *idem, Contribuții la istoria culturii și literaturii române vechi*, București, Editura Minerva, p. 307–324.
- Seche 1966: Mircea Seche, *Schiță de istorie a lexicografiei române*, vol. I: *De la origini până la 1880*, București, Editura Științifică.
- Strungaru 1966: Diomid Strungaru, *Începuturile lexicografiei române*, în „Romanoslavica”, XIII, p. 141–158.
- Strungaru 1973: Diomid Strungaru, *Staico Grămăticul. Contribuții la istoria scrisului românesc din secolul al XVII-lea*, rezumatul tezei de doctorat, București, Centrul de Multiplicare al Universității din București.
- Ștrempel 1987: Gabriel Ștrempel, *Catalogul manuscriselor românești*, vol. III, București, Editura Științifică și Enciclopedică.

The Moscow Lexicon compared to the other Slavonic-Romanian lexicons from the 17th century

The group of the Slavonic-Romanian lexicons from the 17th century comprises six bilingual dictionaries, which have as a model, directly or through an intermediary, the Slavonic-Ruthenian Lexicon of Pamvo Berynda (1627). These texts, which represent the most consistent part of the Romanian bilingual lexicography of the time, are less investigated. One of the aims of this study is to provide new data on the Slavonic-Romanian Lexicon kept in the Russian Archives of Old Documents from Moscow.

The Moscow Lexicon contains 282 leaves, in a single column, with about 14–16 rows per page, written by the same hand. The lexical inventory comprises two lists, the first one between fol. 1^r and 259^v, and the second between fol. 260^r and 283^v. However, scholars have so far discussed the Moscow Lexicon *via* just a few words reproduced by Ciobanu (1914). Implicitly, this practice has led to some erroneous conclusions.

We aim to establish the place of the Moscow Lexicon among the 17th century Slavonic-Romanian lexicons, based on the comparative study of the entries under the letter *r*. Compared to Berynda’s Lexicon, the compiler of this lexicon uses the same “lexicographical” technique followed in the other Slavonic-Romanian dictionaries from the same century. Therefore, the Moscow Lexicon shares similarities to Staico’s Lexicon and another lexicon comprised in Ms.3473 (Romanian Academy Library). By comparing the list under *r*, as well as the alphabetical layout of these three lexicons, we have found that the Moscow Lexicon is closer to Ms.3473; however, instances are suggesting that Staico’s Lexicon could be one of its sources. However, the comparison indicates a complicated relationship between these three bilingual dictionaries, which can be clarified only based on the exhaustive study of the texts, in a comparative edition.